УДК 316.334.2

К.І. Князева, аспірантка кафедры сацыялогіі, Бел. дзярж. універсітэт, Мінск

СЕТКА ЯК АРГАНІЗАЦЫЙНЫ ПРЫНЦЫП

Рэаліі сучаснага жыцця – развіццё новых інфармацыйных тэхналогій, змена спосабаў вытворачасці, укараненне вытворчых адносін новага тыпу – непазбежна вядуць да змянення і пераўтварэння грамадскіх адносін. Традыцыйныя іерархічныя і бюракратычныя формы арганізацыі і кіравання ў многіх выпадках ўжо не адпавядаюць узрослым патрабаванням да сучасных прадпрыемстваў адносна іх магчымасці да хуткіх змяненняў, навучанню і мадэрнізацыі. Узнікае тэндэнцыя да з’яўлення новых арганізацыйных форм – сеткавых арганізацый, якія адрозніваюцца высокім дынамізмам і ніяк не адпавядаюць традыцыйнаму ўяўленню аб вытворчым прадпрыемстве. Для іх характэрныя гібкасць, спецыялізацыя і акцэнт на кіраванне ўзаемаадносінамі і сувязямі, а не рыначнымі трансакцыямі [6].

У сувязі з гэтым мяняецца і роля сеткавай арганізацыі – калі раней яна была адлюстраваннем толькі ўнутранай структуры працэсу кіравання, яго зместам, то ў навейшым светабудаўніцтве яна адыгрывае ключавую ролю і становіцца свядома ўкараняемай формай арганізацыі кіравання. Найбольш відавочна гэты працэс адлюстраваны ў эканоміцы новага грамадства, якую ўсё часцей даследчыкі называюць «сеткавай эканомікай» [гл. напр. 4, 5, 7], у выглядзе рэарганізацыі структур сучасных прадпрыемстваў.

Сеткавая форма арганізацыі з’яўляецца натуральным чыннікам эканамічнага і сацыяльнага асяроддзя і ўяўляе форму рыначнага ўзаемадзеяння гаспадарчых суб’ектаў, якая актыўна развіваецца. Гэтая форма існуе побач з іншымі арганізацыйнымі формамі і ўляе іншы механізм каардынацыі ў адрозненне ад іерархічнага.

У межах сацыялогіі вывучэнне феномена сеткавай арганізацыі і працэсаў, якія адбываюцца ў сетках і вызначаюць іх канкурэнтаздольнасць, вядзецца пераважна з пачатку 90-х гадоў. Развіццю дадзенага напрамку ў тэарэтычнай сацыялогіі ў большай ступені садзейнічала фундаментальная праца Мануэля Кастэльса, прафесара Каліфарнійскага універсітэта (Берклі, ЗША) і дырэктара Інстытута даследаванняў краін Заходняй Еўропы, “Інфармацыйная эпоха: эканоміка, грамадства, культура”.

Пункт гледжання аўтара наступны. Сеткавыя адносіны, сеткавая арганізацыя грамадства існавала заўсёды, пры гэтым сеткавая арганізацыя дапаўняла рытуальную

іерархічную. За апошнія 10–20 гадоў у эканоміцы і вытворчасці былі распрацаваны такія арганізацыйныя схемы, якія засноўваліся пераважна на сеткавых адносінах, а не на іерархічных. У многім гэта стала магчымым дзякуючы наступленню інфармацыйнай эпохі. Сеткавая арганізацыя больш мабільная, чым іерархічная, яна больш падыходзіць для адэкватнай апрацоўкі інфармацыйных патокаў. Гэта і выводзіць сеткавыя прынцыпы арганізацыі на першы план, таму што ў сучасным свеце, па вядомаму выказванню Кастэльса, улада патокаў інфармацыі пераважае над патокамі ўлады [1].

На думку Кастэльса, мы жывём у новай эканоміцы, якая ў літаральным сэнсе слова ахоплена сеткамі. Аўтар выдзяляе і апісвае некалькі відаў сеткавых фарміраванняў, якія эффектыўна функцыянуюць у галіне эканомікі – субпадрадныя сеткі з цэнтрам у буйных прадпрыемствах, сеткі дробных і сярэдніх прадпрыемстваў, карпаратыўныя альянсы буйных прадпрыемстваў. Абагульняючы эмпірычныя дадзеныя, М.Кастэльс робіць выснову: новай глабальнай эканоміцы ўласціва свая арганіцацыйная форма прадпрыемства. Гэта «*сеткавое прадпрыемства*», якое вызначаецца як «спецыфічная форма прадпрыемства, сістэма сродкаў якога складзена шляхам перакрыжавання сегментаў аўтаномных сістэм мэтаў» [5, с.234]. Гэта сістэма інтэгрыруе розныя гаспадарчыя суб’екты, якія ў той жа час не губляюць аўтаноміі і могуць, напрыклад, удзельнічаць у рабоце іншых сетак, з’яўляцца сродкамі іншых мэтаў. Такім чынам, уключэнне ў сетку становіцца рашаючай умовай выжывання прадпрыемства.

Сеткавая арганізацыя дазваляе больш эфектыўна утылізаваць спецыфічныя перавагі асобных дзяржаўных пераўтварэнняў, зводзячы да мінімуму выдаткі і не звязваючы сябе з імі поўнай адказнасцю. Напрыклад, можна ствараць асноўныя фонды ў краінах «трэцяга свету» з таннай рабочай сілай альбо будаваць «брудныя» вытворчасці там, дзе дзяржава не надта моцна клапоціцца аб экалогіі. Пры гэтым банкаўскія рахункі размяшчаюцца ў афшорных зонах, а штаб-кватэра размяшчаецца ў адным з сусветных цэнтраў – Нью-Йорку, Лондане, Токіо ці Лос-Анджэлесе [3, с.245].

Кастэльс робіць выснову, што сеткавыя арганізацыі, здольныя генерыраваць веды і эфектыўна апрацоўваць інфармацыю; адаптавацца да зменлівай геаметрыі глабальнай эканомікі; быць дастаткова гібкімі, каб мяняць свае сродкі гэтак жа хутка, як пад уздзеяннем хуткіх культурных, тэхналагічных і інстытуцыянальных змен мяняюцца мэты; уводзіць інавацыі, паколькі інавацыя стала ключавой зброяй канкурэнтнай барацьбы, уяўляюць сабой матэрыялізацыю культуры глабальнай інфармацыйнай эканомікі [5, с.253].

Канстатаваўшы тэндэнцыю ўзрастання ролі сеткавых арганізацыйных практык у сучаснай эканоміцы, пярэйдзем да азначэння сеткавай арганізацыі і асноўных прынцыпаў функцыянавання. Як правіла, еўрапейскія даследчыкі, услед за Кастэльсам, больш схіляюцца да трактоўкі сетак як гібкіх поліцэнтрычных утварэнняў, удзел у якіх дазваляе дасягнуць пэўных канкурэнтных пераваг. У процілегласць, сярод большасці амерыканскіх даследчыкаў існуе ўяўленне сетак у выглядзе ўстойлівых структур з адзіным кантралюючым цэнтрам.

Напрыклад, як адзначаюць Ф. Катлер і Р. Ачрол: "Сеткавая арганізацыя – кааліцыя ўзаемазалежных спецыялізаваных эканамічных адзінак са сваімі мэтамі (незалежныя фірмы ці аўтаномныя арганізацыіі), якія дзейнічаюць без іерархічнага кантролю, аднак усе яны задзейнічаны ў сістэме з агульнымі мэтамі праз шматлікія гарызантальныя сувязі, узаемную залежнасць і абмен. Удзел з'яўляецца асноўным адрозненнем сеткавай канцэпцыі ад традыцыйнай тэорыі арганізацыі [4, с.46].

Як вынікае з гэтага азначэння, у такой трактоўцы сетка прадугледжвае ўжо штосьці большае, чым адносіны абмену. Элементам, які аб'ядноўвае, у такой сетцы з'яўляюцца агульныя мэты, якіх прытрымліваюцца ўсе яе ўдзельнікі. У такім выпадку для арганізацыі быць часткай сеткі азначае рэалізацыю яе доўгатэрміновай стратэгіі развіцця [6]. Галоўнае намаганне сеткавай структуры накіравана на захаванне адрозненняў паміж асобнымі партнёрамі (і тым самым разнастайнасці іх рэсурсаў) пры адначасовым прызнанні імі калектыўных каштоўнасцей і імкненні для дасягнення агульных мэтаў шляхам актыўнага ўключэння ў працэсы прыняцця рашэнняў.

Унутрыарганізацыйныя сеткі ахопліваюць шырокую гаму працы ў дамашніх умовах і працы з выкарыстаннем сродкаў тэлесувязі, а таксама працы з прымяненнем банкаў ведаў ці сетак ведаў. Іх агульнай прыкметай з'яўляецца аб'яднанне ў адзіную сетку асобных супрацоўнікаў з дапамогай сучасных інфармацыйных і камунікацыйных тэхналогій. Піянерамі ў гэтай частцы сеткавай арганізацыі працы з'яўляюцца кампаніі IBM, Siemens, а таксама буйныя кансультацыйныя прадпрыемствы і банкі [2].

У цяперашні час ужо працуе мноства *міжарганізацыйных дынамічных сетак*, якія выходзяць за межы аднаго прадпрыемства. Яны ўяўляюць сабой спосаб рэгулявання ўзаемазалежнасці паміж фірмамі, які, з аднаго боку адрозніваецца ад унутрыфірмавага (іерархічнага) рэгулявання, з другога – ад рыначнай каардынацыі як рэакцыі ў адказ на сігналы рынка. У той жа час, атрыбуты сеткі, такія, як працэс каардынацыі і структуры міжфірмавых кааліцый, не проста гібрыдныя формы ўнутрыфірмовых і рыначных

аналагаў, але ў сваім родзе унікальныя характарыстыкі, што ўяўляюць сабой разнастайныя іх камбінацыі [9, с.28].

Сеткавыя арганізацыіі ўяўляюць сабой адкрытыя структуры, якія могуць неабмежавана пашырацца шляхам уключэння новых вузлоў, калі тыя здольныя да камунікацыі у рамках дадзенай сеткі, гэта значыць выкарыстоўваюць аналагічныя камунікацыйныя коды (напрыклад, каштоўнасці ці вытворчыя задачы). Сеткі дэцэнтралізуюць выкананне і размяркоўваюць прыняцце рашэння. У іх няма цэнтра. Яны дзейнічаюць па бінарнай логіцы: уключэнне/выключэнне. Усё, што ўваходзіць у сетку, карысна і неабходна для яе існавання, што не ўваходзіць – не існуе з пункту гледжання сеткі, і можа быць праігнаравана ці элімінавана.

Сеткавыя сувязі у такіх структурах характарызуюцца трыма прынцыповымі рысамі, якія падкрэсліваюць іх сацыяльны характар:

1. укаранёнасцю [emdeddedness],
2. звязанасцю [connectivity]
3. рэцыпрокнасцю (узаемнасцю) [reciprocity]

Простай перадумовай сеткавага падыходу з’яўляецца меркаванне аб тым, што гаспадарчыя агенты з большай верагоднасцю ўступаюць у адносіны з тымі, з кім яны мелі справу раней, пераканаўшыся ў надзейнасці ўжо вядомых партнёраў. Іншымі словамі, яны схільныя выкарыстоўваць не выпадковыя, а структурна ўкаранёныя сувязі. Напрыклад, на думку Гранаветэра, спецыфіка арганізацыі вытворчасці электраэнергіі ЗША ў першай палове XX стагоддзя была абумоўлена той роллю, якую адыграла кола знаёмых Т. Эдысона, які заклаў асновы электратэхнічнай прамысловасці [7, с.84]. У выніку рынак у значнай ступені складваецца з дзеянняў не аўтаномных у адносінах адзін да аднаго гаспадарчых агентаў. Яны знаходзяцца ў адносінах звязанасці і ўзаемазвязанасці, а менавіта гэтыя якасці робяць рынак устойлівым. Гэта таксама азначае, што, арганізуючы свае трансакцыі, удзельнікі рынка зыходзяць не з вузкаэгаістычнага інтарэсу, які праяўляецца ў чаканні кампенсацыі выдаткаў і атрымання выгады па прынцыпе “зараз і тут”, але на прынцыпах узаемнасці, калі выгада можа быць атрымана ў будучым, прычым у іншай, неэквівалентнай форме і, у дадатак, ад другіх агентаў сеткавага згуртавання [8, с.34].

Сеткі з’яўляюцца надзвычай старой формай сацыяльнай арганізацыі, але ў інфармацыйную эпоху яны становяцца інфармацыйнымі сеткамі, узмоцненымі інфармацыйнымі тэхналогіямі. Сеткі маюць перавагу перад традыцыйнымі іерархічна

арганізаванымі марфалагічнымі сувязямі. Акрамя таго, яны больш рухомыя і адаптаваныя формы арганізацыі, здольныя развівацца разам са сваім акружэннем і эвалюцыяй вузлоў, якія складаюць сеткі. Аднак у іх маюцца складанасці ў каардынаванні функцый, у сканцэнтраванні рэсурсаў на пэўнай мэце, у кіраванні рашэннем складаных задач за рамкамі вызначанага памера сетак. Тым не менш, гэтыя тэхналогіі паспяхова вырашаюць праблемы каардынацыі і складанасці ў інтэрактыўных сістэмах з адваротнай сувяззю і камунікацыяй узораў паўсюль унутры сеткі. Яны ствараюць беспрэцэдэнтнае спалучэнне рухомасці і магчымасці выканання задач, скаардынаванага прыняцця рашэння і дэцэнтралізаванага выканання, якія забяспечваюць у вышэйшай ступені складаную сацыяльную марфалогію і самы высокі ўзровень арганізацыі для ўсіх сацыяльных дзеянняў [5, с.78].

Паспрабуем вызначыць дакладныя адрозненні і сістэматызаваць разважанні аб сеткавай арганізацыі ў выглядзе табліцы, у якой параўнальны аналіз паміж “культурай іерархіі – вертыкальнай” і “сеткавай культурай – гарызантальнай уяўляецца найбольш наглядным.

Табліца

Іерархія прадугледжвае	**Сетка прадугледжвае**
Адзінаначалле (у кожнага члена арганізацыі свой начальнік)	Шматначалле (у кожнага члена арганізацыі некалькі начальнікаў)
Жорсткая функцыянальная спецыялізацыя	Дынамічная, не выразная функцыянальная спецыялізацыя
Пераважная роля “вертыкальных” узаемадзеянняў	Пераважная роля “гарызантальных” узаемадзеянняў
Жорсткае кіраванне	Каардынацыю, а не кіраванне
Нагадвае “механізм”	Нагадвае “арганізм”
Структуру, канструкцыю	Адсутнасць жорсткай структуры
Стабільнасць, паступальнае развіццё	Мабільнасць, дынамічнае развіццё
Перавага моцных сувязей	Перавага слабых сувязей
Непасрэдны ўплыў на аб’ект уздзеяння	Апасродкаваны ўплыў, які ажыццяўляецца праз структуру агентаў

Павышаную эфектыўнасць і выніковасць дзейнасці ў рамках сеткавай арганізацыі забяспечвае феномен “*сеткавага рычага*”. Механізм яго дзейнасці просты: кожны з членаў сеткі мае некаторы, дастаткова абмежаваны, але якасны рэсурс канкрэтнага тыпу. Кожны член сеткі прадастаўляе ў распараджэнне сеткі непасрэдна або патэнцыяльна ўвесь рэсурс або яго частку. У выніку фарміруецца агульнасеткавы патэнцыяльна адзіны рэсурс, наяўнасць якога дазваляе кожнаму члену сеткі будаваць адносіны са сваім кліентам

зыходзячы з наяўнасці ў яго распараджэнні ўсяго агульнасеткавага аб'ёму дадзенага рэсурсу. Абгрунтаванасць такога падыходу абапіраецца на функцыянальную канвенцыю, якая заключаецца ўсімі членамі сеткі, аб прадастаўленні сваёй часткі грамадскага рэсурсу ў распараджэнне любога з членаў сеткі на загадзя абгавораных умовах. Прадастаўляючы для фарміравання карпаратыўнага рэсурсу частку свайго асабістага рэсурсу праз дамоўленасць аб парадку яго выкарыстання ў выпадку неабходнасці, кожны член сеткі атрымлівае ва ўласнае распараджэнне значна большы аб'ём карпаратыўнага рэсурсу [10, с.11].

Сеткавая эканоміка, заснаваная на новых арганізацыйных формах, якая стала арганічнай часткай працэсу цэласнага пераўтварэння заходняга соцыуму, з'явілася з гэтага пункту погляду той агульнай канкурэнтнай перавагай, якую прад'явіў Захад усяму свету. Сёння не зусім яшчэ зразумела, у якіх галінах і культурных кантэкстах апраўдаюць сябе і будуць уведзены ў дзеянне сеткавыя арганізацыйныя формы ў нашай краіне. Аднак у любым выпадку мае сэнс удзяліць павышаную ўвагу этапу іх зараджэння.

ЛІТАРАТУРА:

1. Бианки В.А. Психологические аспекты функционирования власти в сетевых структурах [Электрон. ресурс] – Режим доступа: http://img.rosbalt.ru/files/Bianki_85
2. Вютрих А., Филипп Х. Виртуализация как возможный путь развития управления [Электрон. ресурс] – Режим доступа: http://www.ptpu.ru/issues/5_99/19_5_99.htm.
3. Закамулин А.И. Субъектность сетевых структур (размышления о социологической теории М. Кастельса) // Социально-гуманитарные знания. М., 2003. №4. С. 242-256
4. Котлер Ф., Ачрол Р. Маркетинг в условиях сетевой экономики. // Маркетинг и маркетинговые исследования в России. 2000, №2. С.45-52
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура / Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. М., 2000.
6. Мирошниченко Н.В. Сетевые формы межфирменной кооперации. Подходы к определению феномена [Электрон. ресурс] – Режим доступа: http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/151502
7. Олейник А. Модель сетевого капитализма // Вопросы экономики. М., 2003, № 8. С.132-149
8. Радаев В.В. Социология рынков: к формированию нового направления, М., 2003.
9. Третьяк О., Румянцева М. Сетевые формы межфирменной кооперации: подходы к объяснению феномена // Российский журнал менеджмента. 2003, Т. 1. №2. С. 25-50
10. Шадрин А.Е. Информационные технологии: вклад в социальный капитал // Информационное общество. М., 2002. № 1. С. 8-12.